निवेदन

मी या निवेदनाद्वारे जाहीर करतो की, ''सातारा जिल्ह्यातील सत्यशोधक चळवळ'' हा प्रबंध माझे संशोधन मार्गदर्शक डॉ. आर. के. गायकवाड यांच्या मार्गदर्शनाखाली मी स्वतः लिहिला असून सदर प्रबंध शिवाजी विद्यापीठाच्या इतिहास विषयातील एम्. फिल्. पदवीसाठी शिवाजी विद्यापीठास सादर केला आहे.

Shinde

सातारा.

जून २००३

ए. आर. धायगुडे

अभ्यासक

प्रमाणपत्र

श्री आबाजी राजाराम धायगुडे यांनी इतिहास विषयातील एम्. फिल्. पदवीसाठी शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांच्याकडे सादर करावयाचा 'सातारा जिल्ह्यातील सत्यशोधक चळवळ' हा प्रबंध माझ्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण केला आहे. श्री धायगुडे यांनी लिहिलेला प्रबंध माझ्या मार्गदर्शनाखाली त्यांनी केलेल्या संशोधनावर आधारीत आहे.

डॉ. आर. के. गायकवाड
संशोधन मार्गदर्शक
इतिहास विभाग,
छ. शिवाजी कॉलेज, सातारा.

सातारा.
जून २००३

प्रास्ताविक

'सातारा जिल्ह्यातील सत्यशोधक चळवळ' हा शोधप्रबंध मी एम्. फिल (इतिहास) या पदवीसाठी शिवाजी विद्यापीठास सादर करीत आहे. शोधनिबंधासाठी हा विषय निवडण्याचे कारण म्हणजे डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील व रयत शिक्षण संस्था यांचा शालेय शिक्षणापासून माझ्यावर पडलेला प्रभाव होय. रयत शिक्षण संस्थेची स्थापना सत्यशोधक चळवळीच्या विचारातून झाली. स्वतः कर्मवीर भाऊराव पाटील हे कट्टर सत्यशोधक होते. सातारा जिल्हा हा काही काळ सत्यशोधक चळवळीचा बालेकिल्ला होता. विसाव्या शतकाच्या पूर्वार्धात संपूर्ण सातारा जिल्ह्याचा ग्रामीण भाग ढवळून काढण्याचे काम सत्यशोधकांनी केले. ग्रामीण समाजजीवनाच्या अमुलाग्र परिवर्तनाचा दिला गेलेला हा लढा अभ्यासावा, या चळवळीतील कार्यकर्त्यांचे, त्यांच्या कार्याचे सातारा जिल्ह्याच्या सामाजिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, शैक्षणिक, राजकीय, कृषी, सहकार इ. विविध क्षेत्रातील योगदान अधोरेखित करावे या हेतूने शोधप्रबंधासाठी मी हा विषय निवडला.

एम्. फिल्. पदवीसाठी प्रबंध तयार करीत असताना, साधनांचा शोध घेत असताना व त्यांचा अभ्यास करीत असताना अनेक व्यक्तींचे बहुमोल सहकार्य मला मिळाले. त्या सर्वांचा येथे नामोल्लेख करणे अशक्य आहे. तथापि त्यातील काही व्यक्तींचा उल्लेख करणे मी माझे कर्तव्य समजतो.

सर्वप्रथम मी माझे संशोधन मार्गदर्शन डॉ. आर. के. गायकवाड यांचे आभार मानतो. मला माझ्या अभ्यासात त्यांनी बहुमोल मार्गदर्शन केले. अवघडात अवघड असणारी गोष्ट सोपी करणे त्यांच्या मार्गदर्शनामुळेच शक्य झाले. त्याचप्रमाणे या कामाच्या पुर्ततेसाठी त्यांनी माझ्याबाबतीत दाखविलेले प्रेम, आपुलकी आणि सहकार्य या सर्व गोष्टीमुळेच मला काम करणे शक्य झाले. त्यांचा मी मनःपूर्वक ऋणी आहे.

तसेच या कामासाठी शिवाजी विद्यापीठाचे इतिहास विभागप्रमुख डॉ. ए. आर. भोसले यांचे बहुमोल मार्गदर्शन व प्रोत्साहन लाभले, त्यांचा मी आभारी आहे.

महाविद्यालयाच्या इतिहास विभागातील प्राध्यापक टी. एस्. पाटील यांनी अनमोल मार्गदर्शन करून माझे लेखन पूर्णत्वास जाण्यास मोठा हातभार लावला त्यांचे ऋण व्यक्त करून लांब जाण्यापेक्षा

त्यांच्या ऋणामध्येच राहणे पसंत करतो.

रयत शिक्षण संस्थेचे सहसचिव (उच्च शिक्षण) व आमच्या महाविद्यालयाचे प्राचार्य के. एस्. मोहिते, संस्थेचे सचिव प्राचार्य अशोक महादार, आमच्या विद्यालयाचे मुख्याध्यापक श्री. स्वामी यांची प्रेरणा व सहकार्य माझा प्रबंध पूर्ण होण्यास मोठ्या प्रमाणात सहाय्यभूत ठरले. त्याबद्दल मी त्यांचा आभारी आहे.

छ. शिवाजी कॉलेजचे इतिहास विभागातील प्रा. एम्. बी. पिसाळ, डॉ. विजय नलवडे, डॉ. सौ. एस. ए. जाधव, अधिव्याख्याते एस्. पी. शिंदे तसेच ज्युनियर कॉलेजचे श्री. जे. के. थोरात, श्री. जे. डी. गायकवाड, श्री. एस्. एन्. दगडे, श्री. आर. बी. दिवटे आणि इतर ज्युनियर कॉलेजचे सहकारी यांचे सहकार्य व प्रोत्साहन मिळाले. छ. शिवाजी कॉलेजचे ग्रंथपाल व ग्रंथालयीन कर्मचारी यांनी मला वेळोवेळी सहकार्य दिले. या सर्वांचा मी आभारी आहे.

श्री. लक्ष्मणराव विचारे (आण्णा) व राजाराम बापू फाळके यांनी कागदपत्रासंदर्भात खूप मदत केली. माझे मित्र प्रा. अरूण शिंदे, प्रा. धनाजी मासाळ, प्रा. सौ. उज्वला नलावडे, प्रा. विजय गुजर, प्रा. बाळासो वाघ, प्रा. रमेश पाटील, विश्वनाथ सुतार, सोमनाथ बिचुकले, नारायण पवार, तानाजी धायगुडे (गुरुजी), कु. गौरी, चि. नागेश, चि. रणजीत यांनी सहकार्य केले. त्यांचा आभारी आहे.

माझे आई-वडील, बंधू काशिनाथ आणि पत्नी यांनी हालअपेष्टा सहन करून आर्थिक मदत केली, प्रोत्साहन दिले, आशीर्वाद दिला, हे उपकार न फिटण्यासारखे आहेत ते कधीही मला विसरता येणार नाहीत. त्यांचा मी आजन्म ऋणी आहे.

या प्रबंधाच्या टंकलेखनाचे काम श्री. विनायक पाटील यांनी वेळेत पूर्ण केले. त्यांचे मानावे तेवढे आभार थोडेच आहेत.

सातारा

जून २००३

ए. आर. धायगुडे

अनुक्रमणिका

प्रकरण क्र.	प्रकरणाचे नाव	पृष्ठ क्रमांक
१.	विसाव्या शतकारंभीचा सातारा जिल्हा	१-११
२.	सत्यशोधक चळवळ - स्वरूप, व्याप्ती व तत्वज्ञान	१२-३०
३.	सातारा जिल्ह्यातील सत्यशोधक समाजाचे कार्य	३१-६८
४.	उपसंहार	६९-७८
	संदर्भ ग्रंथ सूची	७९-८२
	परिशिष्टे	I-VI